

Η «Βάση Θησαυρικών Δεδομένων των Σελευκιδών» επιτρέπει τη μελέτη των νομισμάτων που έκοψε ο Αντίοχος Γ΄ αλλά και των θησαυρών που οι ιδιοκτήτες τους απέκρυψαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του. Ο Αντίοχος Γ΄ αξιοποιεί τα προϋπάρχοντα νομισματοκοπεία της Μεσοποταμίας, τα νομίσματά του όμως έχουν δυτικόστροφο προσανατολισμό με τελικό προορισμό τη Μικρά Ασία. Τη νομισματική του παραγωγή χαρακτηρίζει η εξαιρετικά πλούσια κοπή χάλκινων νομισμάτων που συνδέονται με την πληρωμή των πολυάριθμων στρατιωτικών φρουρών στην επικράτειά του.

ΣΕΛΕΥΚΙΔΙΚΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ: Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ Γ΄

—Εισαγωγή σε μια μέθοδο προσέγγισης θησαυρικών δεδομένων

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΙΩΣΗΦ

Καθηγητής Αρχαίας και Μεσαιωνικής Νομισματικής, Πανεπιστήμιο Radboud, Ναϊμέχεν, Ολλανδία

01

Αργυρό τετράδραχμο Αντίοχου Γ΄ με κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο (βλ. και εικ. 4). Νομισματοκοπείο ΔΕΛ, 17,06 γρ., 29 χιλ., 12. SC 1063 (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).

Η «ΒΑΣΗ ΘΗΣΑΥΡΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ Σελευκιδών» («Seleucid Hoards Database», στο εξής: SHD) περιλαμβάνει όλους τους θησαυρούς που δημοσιεύθηκαν μέχρι το 2016 και περιέχουν έστω και ένα σελευκιδικό νόμισμα. Σε κάποιους από αυτούς τους θησαυρούς, το σελευκιδικό κομμάτι αποτελεί μόνο ένα μικρό κλάσμα του συνολικού περιεχομένου, ενώ σε άλλες περιπτώσεις ο θησαυρός περιέχει αποκλειστικά νομίσματα των βασιλέων της Συρίας. Το υλικό συλλέχθηκε συστηματικά από το συγγραφέα και καλύπτει την περίοδο από το 312/311 έως το 65/64 π.Χ.

Έτσι, συλλέξαμε 253 θησαυρούς, οι οποίοι αποτελούνται από 10.230 τετράδραχμα (πολύ λίγα από αυτά είναι χρυσοί στατήρες), 826 δραχμές (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται μικρότερες αργυρές υποδιαιρέσεις) και 1.549 χάλκινα. Ο συνολικός αριθμός των σελευκιδικών νομισμάτων ανέρχεται σε 12.605.

Από τη σύνθεση του υλικού που συλλέχθηκε για το SHD, έγινε φανερό ότι υποεκπροσωπείται η παραγωγή χάλκινων νομισμάτων, με αποτέλεσμα το SHD να μην προσφέρει αξιόπιστη βάση για περαιτέρω στατιστικές αναλύσεις που σχετίζονται με τις χάλκινες εκδόσεις.

Θησαυροί Αντιόχου Γ' (SHD)

Τα δεδομένα για τον Αντίοχο Γ' τον Μέγα στο SHD μπορούν και πρέπει να εξεταστούν με δύο τρόπους: Αρχικά θα επικεντρωθούμε στα νομίσματα που έκοψε ο Αντίοχος Γ'. Εν συνεχεία, θα εξετάσουμε εκείνους τους θησαυρούς που απεκρύβησαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μεγάλου Βασιλέως (πίν. 1). Ο πρώτος τρόπος μάς επιτρέπει να εξετάσουμε τη νομισματική παραγωγή του βασιλιά, ενώ ο δεύτερος προσφέρει ένα στιγμιότυπο της νομισματικής κυκλοφορίας κατά τη διάρκεια της μακράς βασιλείας του Αντιόχου Γ', η οποία καλύπτει τις δεκαετίες από το 230–221 έως 190–181 π.Χ. στο SHD. Και οι δύο προσεγγίσεις θα εξεταστούν στη συνέχεια προκειμένου να αντλήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερα ποσοτικά στοιχεία για τη νομισματική παραγωγή του Αντιόχου Γ'.

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ Γ'

Από τους συνολικά 253 θησαυρούς του SHD, 61 (24%) περιέχουν νομίσματα του Αντιόχου Γ' (χάρτης 1, πίν. 2). Από αυτούς, 51 θησαυροί περιέχουν τετράδραχμα (χάρτης 2), οκτώ δραχμές και αργυρές υποδιαιρέσεις (χάρτης 3), ενώ εννέα περιέχουν χαλκά (χάρτης 4). Επί του συνό-

λου των 61 θησαυρών, έξι είναι μεικτοί, δηλαδή περιέχουν τετράδραχμα, δραχμές και χαλκά (ή συνδυασμούς αυτών). Στο επόμενο βήμα, τα δεδομένα διαχωρίζονται με βάση τον τόπο εύρεσής τους (πίν. 3).

Τα περισσότερα τετράδραχμα του Αντιόχου κυκλοφορούσαν στη Μικρά Ασία, αφού το 35,4% των νομισμάτων μεγαλύτερων ονομαστικών αξιών εντοπίζονται σε θησαυρούς στα δυτικά της οροσειράς του Ταύρου. Η Μεσοποταμία αποτελεί επίσης έναν κύριο χώρο κυκλοφορίας, όπως και η Συρία και η Εγγύς Ανατολή, ο πυρήνας του βασιλείου. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι οι δύο τελευταίες περιοχές αποτελούν μακράν τις κύριες ζώνες κυκλοφορίας των αργυρών υποδιαιρέσεων και των χαλκών του Αντιόχου, όπως φαίνεται από τα δεδομένα των δύο τελευταίων στηλών του πίνακα.

Η εικόνα της χωρικής κατανομής των θησαυρών θα πρέπει να συμπληρωθεί με αντίστοιχη χρονολογική (πίν. 4). Έτσι, τα νομίσματα του Αντιόχου Γ' κατανέμονται βάσει της χρονολογίας απόκρυψής τους.

Τα περισσότερα τετράδραχμα του Αντιόχου Γ' αποθησαυρίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 190–181 π.Χ., δηλαδή στα τελευταία χρόνια της δικής του βασιλείας και την πρώιμη περίοδο της βασιλείας του γιου του. Η ίδια εικόνα παρατηρείται και για τα χάλκινα. Γενικώς, διαπιστώνουμε ότι η πλειονότητα των νομισμάτων του Αντιόχου αποθησαυρίστηκε ήδη στη διάρκεια της βασιλείας του. Οι δραχμές και οι λοιπές αργυρές υποδιαιρέσεις στο όνομα του βασιλιά κυκλοφόρησαν για μεγαλύτερες περιόδους, με την πλειονότητά τους να αποθησαυρίζεται κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 170–161 και 150–141 π.Χ.

Η χωροχρονολογική κατανομή των θησαυρών με νομίσματα του Αντιόχου Γ' συνοψίζεται στον πίνακα 5, όπου εμφανίζονται συγκεντρωτικά τα μέχρι στιγμής δεδομένα.

Από αυτόν τον πίνακα καθίσταται προφανές ότι το 67% των νομισμάτων του Αντιόχου Γ' που κυκλοφορούσαν στη Μικρά Ασία αποθησαυρίστηκε κατά τα χρόνια που ακολούθησαν την ήττα του στη Μαγνησία το 190 π.Χ., ενώ η κυκλοφορία φαίνεται ομαλότερη και έχει μεγαλύτερη διάρκεια στα δύο κέρατα της Γόνιμης Ημισελήνου, δηλαδή στη Συρία και τη Μεσοποταμία. Οι ημερομηνίες απόκρυψης των νομισμάτων τόσο στην Αρμενία όσο και στις Άνω Σατραπείες αντιστοιχούν απόλυτα με τη δεκαετία της Ανάβασης του βασιλιά, της εκστρατείας του δηλαδή προς τα ανατολικά για

02

Αργυρό τετράδραχμα Αντιόχου Γ'. Φέρει κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο και Απόλλωνα καθήμενο σε ομφαλό στον οπισθότυπο. Σόλοι Κιλικίας, 17,1 γρ., 28 χιλ., 11. SC 1021 (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Θησαυροί με χρονολογία απόκρυψης στη βασιλεία του Αντιόχου Γ' στο SHD

A/A	Όνομα του θησαυρού (στη διεθνή νομισματική βιβλιογραφία)	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών και λοιπών αργυρών υποδιαίρέσεων	Αριθμός χαλκών
1	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» F	403	0	0
2	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» B	211	0	0
3	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» A	209	0	0
4	Asia Minor or N. Syria 1970	114	0	0
5	Asia Minor 1949	101	0	0
6	Mektepini 1956	95	0	0
7	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» E	79	0	0
8	Urfa 1924	73	0	0
9	Pamphylia or Cilicia 2000	71	10	0
10	Queta 2001	71	0	0
11	Asia Minor 1989	64	0	0
12	Mesopotamia 2003	49	0	0
13	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» G	43	0	0
14	Commerce 2005, «Hoard Antiochos III»	39	0	0
15	Mesopotamia 1914-1918	38	0	0
16	Ayaz In 1953	36	0	0
17	Kirazli 1939[i]	35	8	0
18	Gordion 1961	35	0	0
19	Gordion 1951	35	0	0
20	Mesopotamia before 1920	31	15	0
21	Without provenance, 1990	28	4	0
22	Asia Minor Central 1963	27	0	0
23	Oylum Höyükü 1989	26	1	0
24	Commerce 2002, «Achaïos Hoard»	25	0	0
25	Syria 1959	19	0	0
26	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» C	19	0	0
27	Homs 1934	17	0	0
28	Asia Minor SW 1991	17	0	0
29	Syria 1971	17	0	0
30	Sardes 1911	14	0	0
31	Diyarbakir 1955	14	0	0
32	Asia Minor NW 1929	10	2	0
33	Asia Minor 1947 (lot A)	10	0	0
34	N. Greece 1981	10	0	0
35	Syria? 1962	9	0	0
36	Homs 1927	9	0	0
37	N. Syria 1960	8	0	0
38	Corinthos 1938	8	0	0
39	Lattakia 1946	7	0	0
40	Pergamon 1960	5	0	0
41	Tartous, Antarados 1940	5	0	0
42	Sparta 1908	4	0	0
43	Kosseir 1949	4	0	0
44	Asia Minor 1947 (lot B)	4	0	0
45	Dniye 1952	4	0	0
46	Failaka 1961	4	0	0
47	Thesproti 1992	4	0	0
48	Asia Minor 1925	4	0	0
49	Sophikon 1893	3	6	0
50	Pamphylia? 1964	3	0	0
51	Kassandreia 1985-1987	3	0	0
52	Rhodes or SW Asia Minor 1900	3	0	0
53	Karystos c. 1945	3	1	0
54	Edremit 1954	2	0	0
55	Ionia 1978	2	0	0
56	Troad or Mysia 1948	1	0	0
57	Thessaloniki 1978	1	0	0
58	Nimrud 1960	1	0	0
59	Patras c. 1850	1	0	0
60	Troad or Mysia 1947	1	0	0
61	Troad or Mysia 1949	1	0	0
62	Asia Minor du sud 1963	1	0	0
63	Pamphylia ou Cilicia 2001	1	0	0
64	Failaka 1960	1	0	0
65	Atrek Valley 1965	1	3	0
66	Karacalar 1951	1	0	0
67	Commerce 2002, «Hoard Seleucos III» D	0	73	0
68	Sardes 1911	0	0	30
69	Doura Europolis 1933-1934	0	0	206
70	Afghanistan?	0	0	12
	Σύνολο	2194	123	248

* Με έντονη
γραφή
σημειώνονται οι
«μεικτοί»
θησαυροί,
δηλαδή
θησαυροί με
διαφορετικές
υποδιαίρέσεις
νομισμάτων.

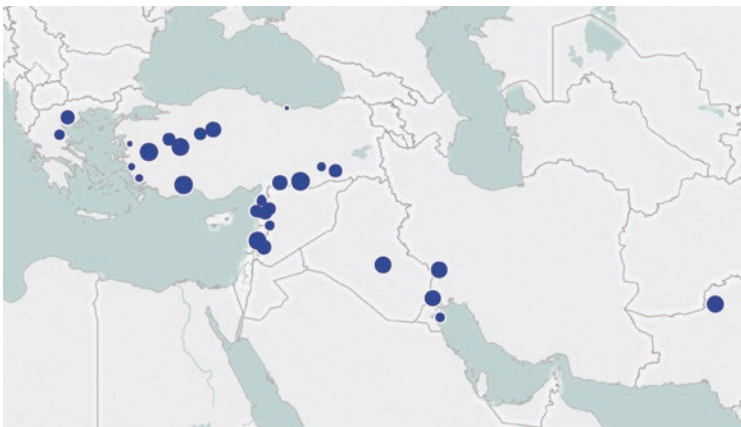
ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Θησαυροί με νομίσματα Αντιόχου Γ' στο SHD

A/A	Όνομα του θησαυρού (στη διεθνή νομισματική βιβλιογραφία)	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών και λοιπών αργυρών υποδιαίρέσεων	Αριθμός χαλκών
1	Urfa 1924	55	0	0
2	Pamphylia or Cilicia 2000	47	3	0
3	Mektepini 1956	39	0	0
4	Lebanon 1989	34	0	0
5	Ayaz In 1953	26	0	0
6	Queta 2001	22	0	0
7	Commerce 2005, «Hoard Antiochos III»	18	0	0
8	Mesopotamia 1914-1918	18	0	0
9	Susa 1934-1939	16	0	0
10	Asia Minor Central 1963	15	0	0
11	Asia Minor 1949	15	0	0
12	Basra, around 1955	15	0	0
13	Oylum Höyükü 1989	14	1	0
14	Syria 1971	12	0	0
15	Susiana 1965?	11	2	1
16	N. Greece 1981	10	0	0
17	Mesopotamia 2003 (χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις)	10	0	0
18	Apamea 1996	9	0	0
19	Sardes 1911	8	0	0
20	Zivnik 1962	8	0	0
21	Ma'aret en Numan 1980	8	14	0
22	Gordion 1951	7	0	0
23	Lattakia 1946	6	0	0
24	Gordion 1961	6	0	0
25	Aï Khanoum Hoard 3	6	0	0
26	Susiana 1958-1959	5	0	0
27	Syria 1959	4	0	0
28	Kosseir 1949	4	0	0
29	Larissa 1968	4	0	0
30	Mesopotamia 1925	4	0	0
31	Susa 1933-1934	3	0	4
32	Diyarbakir 1955	3	0	0
33	Failaka 1961	3	0	0
34	Asia Minor or N. Syria 1970	3	0	0
35	Commerce 2002, «Achaïos Hoard»	3	0	0
36	Homs 1934	3	0	0
37	Rhodes or SW Asia Minor 1900	2	0	0
38	Aï Khanoum 1973	2	0	0
39	Ionia 1978	2	0	0
40	Syria 1990	2	0	0
41	Asia Minor 1947 (lot A)	2	0	0
42	N. Syria 1960	2	0	0
43	Without provenance, 2004	1	0	0
44	Arab el Mulk 1940	1	0	0
45	Pergamon 1960	1	0	0
46	Susa 1951-1952	1	1	0
47	Syria 1971	1	0	0
48	Pamphylia ou Cilicia 2001	1	0	0
49	Trabzon-Ordu 1970 (lot B)	1	0	0
50	Failaka 1960	1	0	0
51	Commerce 2002, «Hoard Demetrios I» A	1	0	0
52	Susa 1947-1948	0	1	0
53	Iran 1970	0	0	10
54	Sardes 1911	0	0	3
55	Ascalon 1988	0	0	1
56	Doura Europos 1933-1934	0	0	203
57	N. Israel 2002	0	0	70
58	Persis 1932-1933	0	1	0
59	Hamadan 1977	0	16	0
60	Afghanistan?	0	0	11
61	«Late Seleucid bronze hoard»	0	0	3
	Σύνολο	495	39	306

* Με έντονη γραφή σημειώνονται οι «μεικτοί» θησαυροί, δηλαδή θησαυροί με διαφορετικές υποδιαίρέσεις νομισμάτων.

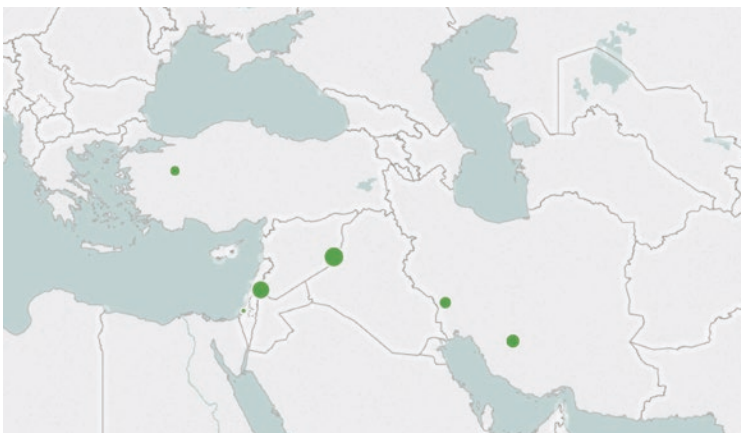
Χάρτης 1
Θησαυροί με νομίσματα Αντιόχου Γ'.

Χάρτης 2
Θησαυροί με τετράδραχμα Αντιόχου Γ'.

Χάρτης 3
Θησαυροί με δραχμές και λοιπές αργυρές υποδιαίρεσεις Αντιόχου Γ'.

Χάρτης 4
Θησαυροί με χαλκά Αντιόχου Γ'.

την ανακατάληψη περιοχών της «πατρώας αρχής». Παρ' όλα αυτά, η ανάλυση του SHD δείχνει ότι οι μεταφορές νομισμάτων σε μεγάλες ποσότητες προς την αντίθετη κατεύθυνση δεν είναι σπάνιες και, τουλάχιστον στην περίπτωση του Αντίοχου Γ', είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τον εκστρατεύοντα στρατό του.

Η φύση του SHD προσφέρει ακόμη πιο εκτεταμένες δυνατότητες για την ανάλυση των νομισματοκοπειών που κόβουν νομίσματα για τον Αντίοχο Γ'. Στο SHD, κάθε νομισματοκοπείο φέρει μια ταυτότητα («ID mint»), η οποία περιγράφει τη φύση του νομισματοκοπείου βάσει ιστορικών πληροφοριών. Έτσι, τα νομισματοκοπεία χαρακτηρίζονται ως: «πρωτεύουσες», «μεγάλες πόλεις», «πόλεις», «στρατιωτικά νομισματοκοπεία», «στρατιωτικά νομισματοκοπεία / πόλεις». Η εικόνα που μας προσφέρει η ανάλυση των δεδομένων βάσει αυτής της κατάταξης έχει ως εξής:

Ο πίνακας 6 μάς δείχνει ότι στην πλειονότητά τους τα νομίσματα που εκδόθηκαν από τον Αντίοχο Γ' κόπηκαν σε πόλεις όπου προϋπήρχαν νομισματοκοπεία με σημαντική προγενέστερη παραγωγή. Μόνο ένα μικρό κλάσμα του συνολικού ποσοστού μπορεί να αποδοθεί στα λεγόμενα «στρατιωτικά νομισματοκοπεία» (περίπου 6%).

Αυτό υποδεικνύει ότι η νομισματική πολιτική του Αντίοχου βασίστηκε στο ήδη υπάρχον δίκτυο των νομισματικών εγκαταστάσεων που ήταν διάσπαρτες σε όλη την επικράτεια του

βασιλείου. Φυσικά, η παραγωγή της Αντιόχειας του Ορόντη και της Σελεύκειας του Τίγρη επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό αυτή την εικόνα, αφού το 45% των κοπών στο όνομα του βασιλιά αποδίδεται σε αυτά τα δύο νομισματοκοπεία. Ένα τελευταίο σημείο ενδιαφέροντος για την ανάλυση των νομισματοκοπειών στο SHD είναι η γεωγραφική προέλευσή τους.

Η γεωγραφική θέση των νομισματοκοπειών, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα 7, δείχνει ότι ο κύριος όγκος των τετραδράχμων του Αντίοχου Γ' παράγεται σε μεσοποταμιακά (περ. 40%) και συριακά νομισματοκοπεία (περ. 38%). Μικρό μόνο μέρος των νομισμάτων εκδόθηκε σε νομισματοκοπεία της Μικράς Ασίας (περ. 11%). Αυτό το στοιχείο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφού η συγκεκριμένη περιοχή ήταν ο κύριος προορισμός των τετραδράχμων του, όπως είδαμε προηγουμένως, με το 36% όλων των τετραδράχμων του Αντίοχου να ολοκληρώνει την κυκλοφορία του στα δυτικά της οροσειράς του Ταύρου.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΠΟΘΗΣΑΥΡΙΣΤΗΚΑΝ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ Γ'

Εβδομήντα θησαυροί (από τους συνολικά 253 στο SHD, ήτοι 28%) έχουν ημερομηνία απόκρυψης στη διάρκεια της βασιλείας του Αντίοχου Γ', 66 περιείχαν τετράδραχμα (2.194 τετράδραχμα συνολικά), 10 με αργυρές υποδιαίρεσεις (123) και τρεις με χάλκινα (248). Από αυτούς τους 70 θησαυρούς, εννέα περιέχουν νομίσματα διαφο-

03

Αργυρό τετράδραχμο Αντίοχου Γ'. Φέρει κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο και ελέφαντα στον οπισθότυπο. Αβέβαιο συριακό νομισματοκοπείο (Απάμεια;), 16,98 γρ., 31 χιλ., 10. SC 1067 (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Νομίσματα Αντίχου Γ' στο SHD: Γεωγραφική κατανομή βάσει υποδιαίρεσης			
Περιοχή	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
Μικρά Ασία	175	3	3
Μεσοποταμία	150	21	218
Συρο-Παλαιστίνη	100	15	71
Άγνωστη προέλευση	23	0	3
Άνω Σατραπείες	22	0	0
Ελλάδα	14	0	0
Βακτριανή	8	0	11
Αρμενία	3	0	0
Σύνολο	495	39	306

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Νομίσματα Αντίχου Γ' στο SHD: Χρονολογική κατανομή βάσει υποδιαίρεσης			
Δεκαετία απόκρυψης	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
190-181	201	3	203
200-191	84	0	11
210-201	76	1	0
180-171	59	0	0
140-131	23	2	1
170-161	22	14	0
150-141	9	17	10
160-151	6	1	0
80-71	0	0	3
100-91	0	0	1
90-81	0	1	0
130-121	0	0	74
220-211	0	0	3
Σύνολο	480	39	306

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Νομίσματα Αντίχου Γ' στο SHD: Χωροχρονική κατανομή των τετραδράχμων του Μεγάλου Βασιλέως									
Δεκαετία αποθησαύρισης/ Περιοχή	Αρμενία	Μικρά Ασία	Βακτριανή	Ελλάδα	Συρο-Παλαιστίνη	Μεσοποταμία	Άγνωστη προέλευση	Άνω Σατραπείες	Σύνολο
210-201	3	17			23	11		22	76
200-191		39			6	21	18		84
190-181		118		10	15	55	3		201
180-171					35	24			59
170-161				4	17		1		22
160-151		1	2		2		1		6
150-141			6		2	1			9
140-131						23			23
Σύνολο	3	175	8	14	100	135	23	22	480

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Νομίσματα Αντίχου Γ' στο SHD: Κατανομή ανά τύπο θέσης εύρεσης και βάσει υποδιαίρεσης			
Ταυτότητα νομισματοκοπείου	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
Πρωτεύουσες	212	5	213
Πόλεις	106	2	0
Μεγάλες πόλεις	82	4	91
Στρατιωτικά νομισματοκοπεία	31	0	0
Στρατιωτικά νομισματοκοπεία/ πόλεις	3	25	0
Χωρίς βέβαιη ταυτότητα	61	3	2
Σύνολο	495	39	306

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 Νομίσματα Αντίχου Γ' στο SHD: Γεωγραφική κατανομή στις ευρύτερες περιοχές βάσει υποδιαίρεσης			
Περιοχή	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
Μεσοποταμία	197	19	25
Συρο-Παλαιστίνη	186	16	275
Άγνωστη προέλευση	60	3	2
Μικρά Ασία	52	1	4
Σύνολο	495	39	306

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Αποθησαύριση νομισμάτων κατά τη βασιλεία του Αντίοχου Γ' στο SHD:
Κατανομή ανά βασιλεία

Βασιλεία	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
Σέλευκος Β'	563	64	5
Αντίοχος Β'	534	16	11
Αντίοχος Α'	366	12	8
Αντίοχος Γ'	361	4	217
Αντίοχος Ιέρακας	132	0	0
Σέλευκος Γ'	117	0	0
Σέλευκος Α'	90	26	0
Κοπές «Ξωπτήρος»	15	0	0
Αχαιός	3	0	1
Ιέρακας	2	0	0
Αδύνατη ταύτιση	11	0	3
Σύνολο	2194	122	245

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Αποθησαύριση νομισμάτων κατά τη βασιλεία του Αντίοχου Γ' στο SHD:
Κατανομή ανά γεωγραφική περιοχή

Περιοχή	Αριθμός τετραδράχμων	Αριθμός δραχμών	Αριθμός χαλκών
Άγνωστη προέλευση	1056	77	0
Μικρά Ασία	693	20	30
Μεσοποταμία	198	18	206
Συρο-Παλαιστίνη	125	1	0
Άνω Σατραπείες	71	0	0
Ελλάδα	37	7	0
Αρμενία	14	0	0
Βακτριανή	0	0	12
Σύνολο	2194	123	248

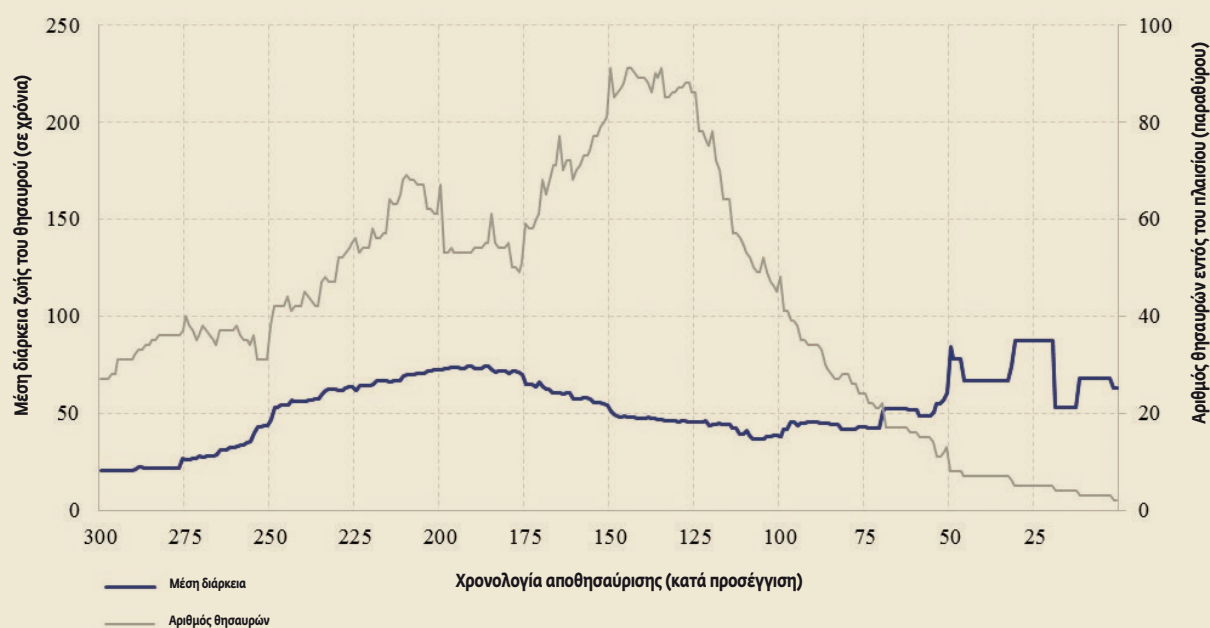
ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Αποθησαύριση νομισμάτων κατά τη βασιλεία του Αντίοχου Γ' στο SHD:
Κατανομή ανά χρονολογική περίοδο (δεκαετία)

Δεκαετία	Σύνολο τετραδράχμων	Σελευκιδικά τετράδραχμα	Ποσοστό σελευκιδικών τετραδράχμων επί του συνόλου	Τετράδραχμα Αντίοχου Γ'	Τετράδραχμα Αντίοχου Γ' ως ποσοστό επί του συνόλου	Τετράδραχμα Αντίοχου Γ' ως ποσοστό επί των σελευκιδικών τετραδράχμων
220-211	827	61	7,4%	0	0,0%	0,0%
210-201	2835	399	14,1%	76	2,7%	19,0%
200-191	1329	248	18,7%	84	6,3%	33,9%
190-181	2085	402	19,3%	201	9,6%	50,0%
Σύνολο	7076	1110	15,7%	361	5,1%	32,5%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

Μέση διάρκεια βάσει κινητού πλαισίου (παραθύρου) 51 ετών

ρετικών υποδιαφρέσεων (όλοι αφορούν μεικτούς θησαυρούς τετραδράχμων και δραχμών). Είναι σημαντικό, ως πρώτο βήμα, να καθορίσουμε ποιου βασιλέα η νομισματοκοπία επικρατεί ποσοτικά στους θησαυρούς που απεκρύβησαν στη διάρκεια της βασιλείας του Αντιόχου Γ'.

Μεταξύ των 70 θησαυρών στο SHD (πίν. 8), τα τετράδραχμα του Αντιόχου Γ' αποτελούν μειοψηφία και αντιπροσωπεύουν μόνο το 16,5%. Από την άλλη πλευρά, τα χάλκινα που εκδίδονται από τον βασιλέα αποτελούν το 89% επί του συνόλου.

Οι πιο εκτεταμένες κοπές στους θησαυρούς αυτής της περιόδου είναι του Σελεύκου Β', του Αντιόχου Β' και του Αντιόχου Α'. Το υψηλό ποσοστό των τετραδράχμων του Σελεύκου Β' δεν προκαλεί καμία έκπληξη, αφού η βασιλεία του πατέρα του Αντιόχου ήταν σχετικά μακρά και γεμάτη από πολεμικές συγκρούσεις. Από την άλλη πλευρά, η παρουσία νομισμάτων του Αντιόχου Β' και του Αντιόχου Α' είναι ένας δείκτης της μακράς διάρκειας κυκλοφορίας των αργυρών νομισμάτων. Το γράφημα 1 δείχνει τη διάρκεια ζωής των σελευκιδικών νομισμάτων στο σύνολο των 253 θησαυρών του SHD, δηλα-

δή την απόσταση μεταξύ του πρωιμότερου και του υστερότερου νομίσματος του θησαυρού. Η μέση διάρκεια της περιόδου που μας ενδιαφέρει εδώ είναι μεταξύ 62,9 και 73,7 χρόνια.

Σε μια δεύτερη φάση, τα δεδομένα κατανέμονται βάσει της περιοχής αποθησαύρισής τους (πίν. 9). Παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι θησαυροί καταγράφονται στο εμπόριο αρχαιοτήτων και δεν διαθέτουμε ακριβή στοιχεία για την προέλευσή τους, διαπιστώνουμε ότι τα τετράδραχμα προέρχονται κατά κύριο λόγο από τη Μικρά Ασία, παρατήρηση που επιβεβαιώνει τη δυτικόστροφη κυκλοφορία των σελευκιδικών νομισμάτων, την οποία και διαπιστώσαμε ήδη αναλύοντας την αποθησαύριση των κοπών του Αντιόχου. Οι περιοχές της Μεσοποταμίας και της Συρίας, υπολογισμένες μαζί ως σύνολο, αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το μισό του υλικού που προέρχεται από τη Μικρά Ασία, ενώ η Μεσοποταμία αποτελεί την περιοχή από την οποία προέρχεται το 83% των σελευκιδικών χαλκών που απεκρύβησαν σε αυτήν την περίοδο. Περισσότερα από τα μισά νομίσματα που αποθησαυρίζονται στη διάρκεια της βασιλείας του Αντιόχου Γ' προέρχονται από νομισματο-

04

Αργυρό τετράδραχμο Αντιόχου Γ'. Φέρει κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο και Απόλλωνα καθήμενο σε ομφαλό στον οπισθότυπο. Νομισματοκοπείο ΔΕΛ, 17,06 γρ., 29 χιλ., 12. SC 1063 (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).

05

06

κοπεία της Μεσοποταμίας (με τη Σελεύκεια του Τίγρη να παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο σε αυτή την ανισορροπία). Εάν συγκρίνουμε αυτό το αποτέλεσμα με την εικόνα της γεωγραφικής διανομής των θησαυρών προκύπτει ότι τα νομίσματα παράγονται ως επί το πλείστον στο ανατολικό τμήμα του βασιλείου και εν συνεχεία ακολουθούν δυτικό προσανατολισμό στην κυκλοφορία τους έχοντας τη Μικρά Ασία ως πρωταρχικό προορισμό.

Συμπεράσματα

Αυτή η σύντομη ανάλυση των θησαυρικών δεδομένων της βασιλείας του Αντίοχου Γ' μας προσφέρει μια ενδιαφέρουσα οπτική στην κυκλοφορία του νομίσματος στο σελευκιδικό βασίλειο. Επιβεβαιώνει επίσης, με τη βοήθεια αριθμητικών και ποσοτικών δεδομένων, την προς δυσμάς κυκλοφορία των νομισμάτων που παράγονται κυρίως στη Μεσοποταμία και έχουν τη Μικρά Ασία ως τον τελικό τους προορισμό. Επιπλέον, η δεκαετία του 230–221 π.Χ., αυτή δηλαδή που καλύπτει τα ταραγμένα χρόνια της ενθρόνισης του Αντίοχου, όπως και εκείνη του 190–181 π.Χ., αμέσως μετά την ήττα των Σελευκιδών στη Μαγνησία και τη Συνθήκη της Απάμειας, είναι οι περίοδοι κατά τις οποίες αποθησαυρίστηκε ο κύριος όγκος των σελευκιδικών νομισμάτων. Βάσει των αναλύσεων που έγιναν σε όσα νομίσματα εκδόθηκαν στο όνομα του βασιλέα, διαπιστώνεται ότι ο Αντίοχος Γ' είχε ένα πολύ συγκεκριμένο και συνεκτικό σχέδιο στο μυαλό του: Χρησιμοποίησε τις νομισματικές εγκαταστάσεις των μεγαλύτερων πόλεων του βασιλείου του προκειμένου να χρηματοδοτήσει τις πολυάριθμες εκστρατείες του. Τα ίδια νομισματοκοπεία τροφοδοτούσαν επίσης τις τοπικές αγορές με άργυρο ως υποπροϊόν της κοπής τους. Η πολιτική αυτή παρουσίαζε το προφανές πλεονέκτημα της αξιοποίησης των εγκαταστάσεων που προϋπήρχαν και ήταν κατάλληλες για την έκδοση νομίσματος (και, προφανέστατα, διέθεταν έμπειρη διοίκηση, ικανή να φέρει εις πέρας τη διαδικασία ελέγχου της έκδοσης νομίσματος). Παράλληλα, η πρόσβαση στο μέταλλο καθαυτό, δηλαδή στον άργυρο κατά κύριο λόγο, ήταν ευκολότερο να εξασφαλιστεί και να υποστεί κατεργασία στο πλαίσιο μιας αστικής πολιτειακής δομής. Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνει τη θέση που υποστήριζε ο Alain Bresson, ότι ο πόλεμος έθετε σε κίνηση το μεγαλύτερο μέρος των πόρων των βασιλείων (συμπεριλαμβανομένου του μεταλλεύματος σε νομισματική μορφή), αλλά αργότερα αυτά

τα νομίσματα διοχετεύονταν κυρίως σε δίκτυα εμπορικών συναλλαγών.

Αν επανέλθουμε στην «war hypothesis», στη θεωρία δηλαδή που θεωρεί τον πόλεμο ως την κύρια αιτία κοπής των νομισμάτων, θα διαπιστώσουμε ότι τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν στο SHD δεν υποδεικνύουν κάποια εξαιρετική αύξηση της παραγωγής αργύρου που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση πολεμικών επιχειρήσεων ή να ερμηνευθεί ως τέτοια.

Οι κοπές αργυρών (και χρυσών) νομισμάτων από τον Αντίοχο Γ' δεν παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερη αύξηση συγκριτικά με προγενέστερες κοπές Σελευκιδών βασιλέων. Η πραγματική εξέλιξη της νομισματικής παραγωγής επί Αντίοχου Γ' αφορά την εξαιρετικά πλούσια παραγωγή χαλκών νομισμάτων, η οποία θα πρέπει να συνδεθεί με την εγκατάσταση πολυάριθμων στρατιωτικών φρουρών και την πληρωμή τους. Ο Αντίοχος Γ' (και ο Επιφανής εν συνεχεία) προχώρησαν σε εφήμερη μεταρρύθμιση των χάλκινων υποδιαίρεσεων, η οποία δεν θα είχε γίνει αντιληπτή χωρίς τη χρήση ποσοτικών αναλύσεων.

Εντός του βασιλείου (πίν. 10), το ποσοστό των σελευκιδικών νομισμάτων κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 220–181 π.Χ. αποτελεί κατά μέσο όρο το 16%, με διακυμάνσεις μεταξύ 7,4% στη δεκαετία 220–211 π.Χ. και 19,3% στα 190–181 π.Χ. Τα νομίσματα του Αντίοχου Γ' αποτελούν μόλις το 5% του συνόλου των νομισμάτων που κυκλοφορούσαν εντός του βασιλείου του, αλλά αντιπροσωπεύουν το 32,5% επί των σελευκιδικών νομισμάτων σε κυκλοφορία (και το 50% των σελευκιδικών νομισμάτων μεταξύ 190–181 π.Χ.). Ως εκ τούτου, η παραγωγή του Αντίοχου Γ' αντιπροσωπεύει ένα πολύ μικρό ποσοστό των νομισμάτων που κυκλοφορούσαν και μπορούσαν δυνητικά να τεθούν στη διάθεση των βασιλικών ταμείων. Ο βασιλιάς δεν ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει απαραίτητως τους στρατιώτες του με «φρέσκα» νομίσματα που έφεραν το όνομα και τους τύπους του. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να αποκλείσουμε την πληρωμή σε είδος και σε προϊόντα λεπτασίας ως εναλλακτικές μορφές πληρωμής των στρατιωτών, όπως μαρτυρούν διάφορες πηγές. Εξάλλου, αυτό που ενδιέφερε πάνω απ' όλα τους στρατιώτες ήταν να πληρωθούν σε «καλό» αργυρό νόμισμα και πάνω σε αυτήν ακριβώς την αρχή φαίνεται να δομείται η πολιτική του Μεγάλου Βασιλέως.

05

Αργυρό τετράδραχμο Αντίοχου Γ'. Φέρει κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο και Απόλλωνα καθήμενο σε ομφαλό στον οπισθότυπο. Εκβάτανα, 17,26 γρ., 28 χιλ., 9. SC 1230c (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).

06

Αργυρό τετράδραχμο Αντίοχου Γ'. Φέρει κεφαλή του βασιλέως στον εμπροσθότυπο και Απόλλωνα καθήμενο σε ομφαλό στον οπισθότυπο. Νομισματοκοπείο ΔΙ, 17,02 γρ., 27 χιλ., 1. SC 1113.4 (Ιδιωτική συλλογή «The Medicus collection»).